

Kent Sjöström

Herrevadsbroprojektet

**Slaget om informationspridning
för det kulturhistoriska området**

**Kolbäcks
hembygdsförening**

Projektet Gestaltning Herrevad

2011 väcktes idén att levandegöra och ytterligare öka intresset för Herrevadsområdets historia och dess betydelse för bildandet av Sverige. En ansökan till Trafikverket, om skyltning med sevärhetssymbol till Kolbäcks Gästgivaregårds kulturhistoriska byggnad, var inskickad och godkänd, men inte finansierad. Kolbäcks hembygdsförening hade redan 2004 skapat en minnesplats i området. Det fanns därför goda möjligheter att utveckla såväl vägvisning till, som gestaltning av, områdets kulturhistoriska värden.

En viktig händelse för riksbildningen är slaget vid Herrevadsbro år 1251, då Valdemar Birgersson hade valts till svensk kung och hans far Birger Jarl styrde Sverige. En samling stormän, som kallades folkungar, gjorde uppror och samlade folk utomlands. Med en här av svenskar, danskar, norrmän och tyskar mötte folkungarna Birger Jarl i slaget. Jarlen fick upprorsmännen i sitt våld. Han lät avrätta ledarna och många av deras män. Avrättningarna väckte stort uppseende och vållade stor ovilja mot jarlen, men efter denna kraftmätning var det lugnt i Sverige ett kvartssekel.

Gästgiveriet i Kolbäck har anor sedan lång tid tillbaka och beskrivs redan år 1670 som "Kohlbäcks Kroug, som låg strategiskt placerad vid landsvägen och Herrevadsbro. Dessa fakta låg till grund för en ansökan till Leader Norra Mäljarstranden om ekonomiskt stöd till ett projekt för att förbättra vägskyltningen till området samt genomföra en förstudie, där målsättningen var att ta fram tre förslag hur området kan utvecklas. Leader Norra Mäljarstranden stödjer landsbygdsutveckling i Hallstahammar, Västerås, Enköping och Håbo och verksamheten finansieras av de deltagande kommunerna och EU.

Godkännande av projekt med villkor

En projektgrupp bildades med representanter från Kolbäckers Hembygdsförening, Västmanlands Läns Museum, Kolbäckers Gästgivaregård, kommunens Näringslivsenhet och Kultur & Fritidsförvaltning. Hembygdsföreningen axlade rollen som projekt-ägare och undertecknade ansökan om ett bidrag på 200 000 kr, varav 52 000 kr avsåg Trafikverkets beräknade kostnader för vägs skyltningen. Projektet fick namnet Gestaltning Herrevad. Leader ansåg att projektet var viktigt för att synliggöra ortens historia och på så sätt binda ihop gästgiveriet och Herrevad, för att skapa ett attraktivt besöksmål för en bred målgrupp. Villkoret för godkännande av stödet var att namnet Herrevad ingick i skyltprogrammet och att eventuella extra kostnader för detta rymdes inom befintlig budget. Projektgruppen accepterade villkoret, men påpekade att Trafikverket då måste ompröva sitt tidigare beslut för den föreslagna kompletteringen, varför resultatet är beroende av myndigheternas tillmötesgående.

Projektstart och idégenerering

Nu började arbetet med finna nya idéer för gestaltning av det kulturhistoriska området, samtidigt som Trafikverket skulle övertygas att komplettera den skyltning, som de tidigare föreslagit och godkänt. Projektgruppen arbetade efter projektmetoden TAIDA (Tracking, Analyzing, Imagine, Deciding, Acting) och genomförde en omfattande omvärldsanalys samt idégenerering, för att komma fram till de tre förslagen. En deltagare från hembygdsföreningen har genom egna studier skapat och utvecklat en mobilanpassad hemsida, herrevadsbro.se, med information om platsen. Sidan är kopplad till en QR-kod och öppnar sig automatiskt, när koden skannas med en smartphone. QR-koden placeras på planerade informationstavlor. En deltagare har skapat en logotyp, som ska användas för det kulturhistoriska området.

Logotyp

QR-kod till
herrevadsbro.se

Kul tur hos Trafikverket

Handläggaren på Trafikverket, som beviljat ansökan till skyltningen, hade slutat sin tjänst. Dialogen om en kompletterande skyltning med Herrevad, fick därför ske med en ny handläggare. Nu ville Trafikverket ha en ny ansökan, kompletterad med skylten till Herrevadsbro, enligt önskemålet från Leader. En ny ansökan författades. Trafikverket vidarebefordrade vårt önskemål till Riksantikvarieämbetet för yttrande. Svaret blev att myndigheten saknar förutsättningar för att ta ställning till, eller slutgiltigt avgöra, den exakta lokaliseringen av Slaget vid Herrevadsbro eller Eriksgatans sträckning genom Kolbäck.

Myndigheten saknar dessutom förutsättningar att bli part i den diskussion som pågår i forskarsamhället eller själva pröva de tolkningar, som förts fram i frågan.

Den svenske historikern Lars Gahrn kommenterade i korthet Riksantikvarieämbetets yttrande: ”Tyvärr har tjänstemännen inom berörda förvaltningar - som de själva medger - inte satt sig in i ärendet. Tydligt tror de i sin okunnighet, att ett meningsutbyte pågår inom forskarsamhället. Forskarna är ju tvärtom överens om att slaget stod i Kolbäck. År 2001 förklarade Bo Strömberg, Thomas Lindkvist och jag enstämmigt, att slaget stod i Kolbäck”.

Exempel på föreslagen skyltning

Då Riksantikvarieämbetet saknade kompetens att styrka Leaders komplettering av skyltningen till Herrevadsbro, så bad projektgruppen att få återgå till det ursprungliga förslaget, för skyltning med sevärdhet till gästgiveriet. Efter dialog med Leader accepterades detta, under förutsättning att kostnaden inte ökar väsentligt. Ytterligare en ny handledare på Trafikverket tog hand om vår nygamla ansökan och presenterade ett nytt förslag, där kostnaden var mer än dubbelt så hög, jämfört med vad som låg till grund för vår ursprungliga ansökan. I maj 2012 ansökte projektgruppen därför att få omdisponera beviljade projektmedel, så att den nya och mycket förbättrade skyltningen kunde genomföras. Leader beviljade vår ansökan, men nu återstod ett betydligt mindre belopp att använda till idéer för gestaltning av området. Vägskyltningen sattes upp under sommaren 2012, vilket skapade betydligt bättre förutsättningar för besökare att hitta till platsen.

Lärande besök

Ett mycket intressant studiebesök på Norrköpings Visualiseringscenter genomfördes, för att få mer kunskap om modern informationsteknik och pedagogik, på ett attraktivt och levande sätt. Lapphyttan i Norberg besöktes för att lära om gammal byggnadsteknik. Historikern Lars Gahrn delade med sig av sina kunskaper om såväl Herrevadsbros historia, som om medeltiden.

Studiebesök hos Visualiseringscentrum i Norrköping

Samarbete med Mälardalens Högskola och landskapsarkitekt

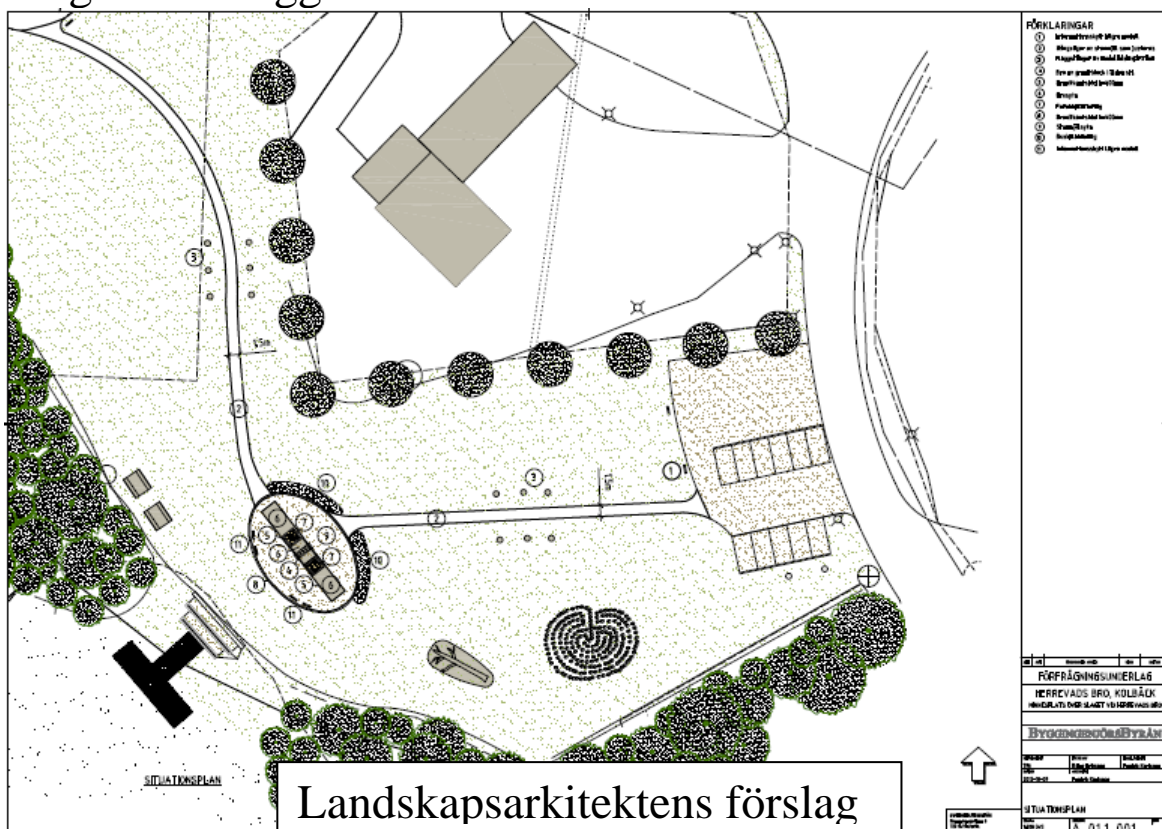
Projektgruppen inledde ett givande samarbete med en masterkurs i integrerad informationsdesign, vid Mälardalens högskola (MDH). Sex studenter presenterade varierande och intressanta förslag hur området kan gestaltas. Valda delar av studenternas idéer, tillsammans med projektgruppens egna, skapade underlag för ett fortsatt samarbete med en landskapsarkitekt. Utformningen presenterades med en skiss och helhetsbild över möjlig utformning av den historiska platsen. Resultatet utgjorde det första av de tre förslag, som ingick i projektets målsättning. En park, med antydningar till det historiska, som skapar möjligheter till utflykter och picknick. Här finns informationstavlor, som beskriver slaget vid Herrevadsbro, dess betydelse för riksbildandet och hur livssituationen var under närliggande tid.

Elev tillsammans med Inger Orre, docent i Informationsdesign
Mälardalens Högskola

Kraftsamling för förslag till ett nytt Leaderprojekt

När turerna med Trafikverket var avklarade och en skiss för gestaltning av den kulturhistoriska platsen låg på skrivbordet, var det dags att sammanställa övrig input från vår egen research och idégenerering, våra studiebesök och högskoleelevernas förslag. Marknadens utbud av mobila guidningar undersöktes. En av högskoleeleverna presenterade flera förslag till visualisering med modern teknik, där besökare i sin telefon eller läsplatta, får guidning, information, skådespel eller film uppspelat på sin skärm. Förslag nummer två formulerades sålunda: Information om platsen med hjälp av modern teknik. Vår omvärlds-analys omfattade många tips och idéer med anknytning till medeltiden. Projektgruppens tredje förslag blev: Levandegöra parken genom aktiviteter av olika slag, exempelvis dramatiserade visningar, skolprojekt, medeltidsmarknader eller att levandegöra slaget vid Herrevadsbro. Projektgruppen beslutade att gå vidare med en ansökan om ett nytt Leaderstöd, för att genomföra parkförslaget under 2013. Då parkområdet ägs av Hallstahammars kommun var det viktigt att förankra projektet hos Tekniska nämnden, eftersom underhåll av nyanlagda gångar, buskar, perenner, gräsmattor och minnesmonument sköts av tekniska förvaltningen. Även Kultur- och fritidsförvaltningen fick frågan att ansvara för underhåll av planerade informationsskyltar, flaggstänger och flaggor.

Tekniska nämnden förespråkade att chefen för tekniska förvaltningen skulle ingå i det nya projektet, vilket uppskattades av projektgruppen. För att ta det framtida underhållsansvaret, krävde tekniska nämnden att ett underlag för genomförandet av markarbetet skulle presenteras och därefter godkännas av tekniska chefen. Detta för att säkerställa att arbetet genomförs på ett riktigt sätt, för minimering av framtida underhållskostnader. Kultur- och fritidsnämnden beslutade att stå för underhåll av informationstavlor, flaggor och flaggstänger, under förutsättning att tekniska kontoret står för underhållet av parken. Utmaningen blev nu att hitta någon, som kunde hjälpa oss med en godtagbar beskrivning för genomförandet av markentreprenaden, till en kostnad som rymdes i projektets nu mycket begränsade budget. Det var naturligt att vända sig till den landskapsarkitekt, som hjälpt oss med parkförslaget, men den kostnaden blev alldeles för hög. Slutligen fann vi ett företag som var villigt att hjälpa oss för den summa som återstod i vår budget, varefter Leaderkontoret godkände att kostnaden för beskrivningen kunde ingå i projektet.

Det nya projektet Ett levande Herrevadsbro

Leaderkontoret aviserade nu att vi, i en förnyad ansökan, hade möjlighet att söka ett högre belopp för genomförande av uppföljningsprojektet. Offertförfrågningar skickades nu ut, avseende produktion av informationstavlor, flaggstänger och markentreprenad. Kolbäcks Hembygdsförening, initiativtagare till den existerande minnesplatsen, hade inga invändningar mot projektets fortsättning. Vi hade även funnit en utmärkt illustratör, som redan illustrerat boken Jarlen och Kungariket. Här fanns en viss möjlighet att återanvända redan gjorda illustrationer. VLT uppmärksammade projektet med en artikel i mitten av december 2012.

Inkomna offerter skapade en grund för det nya projektets kostnader och en ansökan skickades in i oktober 2012, denna gång med Hallstahammars kommun som projektägare. Anledningen till bytet av projektägare var att Kolbäcks hembygdsförening saknar möjlighet att dra av kostnaden för lagstadgad moms. I den nya ansökan för projekt Ett levande Herrevadsbro, uppgick kostnaden för genomförande till 404 000 kr, exklusive moms. Projektet skulle vara slutfört under 2013.

Nu påpekade Länsstyrelsen att den direktupphandling av markentreprenaden som gjorts, i det tidigare projektet, inte har utförts på ett korrekt sätt, då projektägaren nu är en offentlig aktör. Kostnaden för markentreprenaden var så hög, att en offentlig upphandling måste göras, för att projektet skulle godkännas. Kommunens jurist klargjorde att det inte heller finns några lämpliga paragrafer att referera till, för att frånga lagen om offentlig upphandling. Förutsättningen för ett godkännande av projektet var en ny upphandling av markentreprenaden.

Kommunens tekniske chef förklarade att det förfrågningsunderlag, som projektet tidigare bekostat, var anpassat för direktupphandling och måste kompletteras, för att kunna användas vid en offentlig upphandling. Några pengar för komplettering av förfrågningsunderlaget fanns inte i projektet, varför Leaderkontoret tillfrågades om omdisponering av befintliga medel, för att kunna finansiera kompletteringen. Leader förklarade att projektet skulle genomföras enligt plan, varvid ett mindre belopp godkändes för att finansiera det upphandlingsunderlag, som tekniska kontoret krävde. Tjänsten köptes av företaget som skapat den tidigare beskrivningen av markarbetet. Med hjälp av det kompletterade upphandlingsunderlaget och kommunens upphandlare, kunde sedan alla dokument i den offentliga upphandlingen publiceras i slutet av juni.

Projektet hade dragit ut på tiden, med anledning av den utsträckta dialogen om planering och finansiering av den offentliga upphandlingen, vilken nu beräknades vara avslutat i augusti 2013. Markentreprenaden var sannolikt genomförbar före årsskiftet. En invigning av det kulturhistoriska området före jul kändes fel, varför en ansökan om förlängd projekttid skickades till Leader i slutet av juni. Lämplig tidpunkt för invigningen var under vårens blomsterprakt. Leader godkände en förlängning av projektet till och med juni 2014.

Arbetet med information och utsmyckning av minnesplatsen

Parallellt med diskussionerna om markentreprenaden, arbetades intensivt med idéerna hur skyltar, texter, illustrationer, flaggor m.m. skulle utformas. En mindre grupp, estetgruppen, engagerades i dessa frågor. Nya förslag till informationsskyltar diskuterades. Offerterna från direktupphandlingarna i det första projektet var nu för gamla, varför nya förfrågningar måste göras. Historikern Lars Gahrn fick i uppdrag att sammanställa ett grundmaterial. Ur Gahrns berättartexter plockades valda delar ut och skrevs om till lättläst svenska av en museipedagog på läns museet. Texterna ska finnas på tre låga berättartavlor gjorda av cortenstål, som upphandlats tillsammans med två upprättstående entrétavlor.

Tre låga informations-tavlor

Berättartavlorna beskriver platsens betydelse för riksbildningen, slaget vid Herrevadsbro och en beskrivning av vardagen i Kolbäck under 1200-talet. Texterna översattes till engelska och finns på en internetsida. Språkversionen öppnas i en smartphone med den QR-kod, som finns på berättartavlorna. Mycket arbete lades ned på att leta underlag till en beskrivande karta över landskapet vid 1200-talet. Även ett högupplöst fotografi på den minnestavla i Kolbäckskyrka, som beskriver slaget, fordrades för att komplettera texterna. Samtidigt informerades illustratören om textinnehållet på skyltarna och arbetsgruppens förslag till lämpliga illustrationer, med anknytning till berättelserna. Efter ett antal korrektursväningar mellan estetgruppen och illustratören var alla nöjda med resultatet.

Efter godkännande av historikern Lars Gahrn, lämnades texter, illustrationer och övrigt underlag till kommunens informationsavdelning för att få en snygg layout. Originalen skrivs ut på plast och monteras tillsammans med en transparent skiva i skyltarna.

En bygglovsansökan krävdes för de två större entrétavlorna, som inbjuder till området och visar en bild på slaget vid Herrevadsbro. Sex flaggstänger med flaggor i rött, blått och gult välkomnar vid varje entré. På flaggorna finns den logotyp för området, som skapats i det inledande projektet. Ett minnesmärke i form av sex granitblock, som symboliserar en bro över vatten, smyckar platsen. Buskar och perennplanteringar skapar avskärmning och färg.

Trots att området ska ge möjlighet till vila och rekreation, rymdes inte kostnaden för sittplatser i den budget, som presenterats för Leader. Nu tipsade Kolbäcks Hembygdsförening om möjligheten att söka bidrag, för inköp av soffor, från Eva Bergqvists Minneskonto. Kommunens parkavdelning hjälpte till med förslag på lämplig soffmodell och en ansökan om ekonomiskt stöd skickades till minneskontot. Ett jakande svar resulterade i en beställning av två soffor genom parkavdelningens försorg.

Soffa Diva finansierad från Eva Bergqvists Minneskonto

Estetgruppen föreslog att den mobilanpassade internetsidan herrevadsbro.se utvecklades, för mer information om minnesplatsen och det omkringliggande området. Projektdeltagaren, som konstruerat sidan, ägnade ytterligare många timmar och energi åt att berätta om omgivande händelser och bebyggelse.

Resultat av den offentliga upphandlingen

Den offentliga upphandlingen resulterade i två offerter, som båda överskred den kostnad vi fått i den första direktupphandlingen, vilken låg till grund för vår ansökan till Leader. Vi hade således inte tillräckligt utrymme i vår budget, för att betala kostnaden för markentreprenaden. Leader informerades om resultatet av upphandlingen, men svarade att inget ytterligare stöd kommer att beviljas till projektet. Kommunens upphandlare föreslog möjligheten att förklara läget för de två företag, som lämnat offerter, och be om ett lägre bud. Företagen kontaktades och visade förståelse för projektets situation. Båda företagen presenterade ett förslag med lägre kostnad, varav ett rymdes i vår budget.

I september 2013 skrevs kontrakt med entreprenören för anläggning av parken. Samtidigt gjordes kompletteringar av arbetet, då gjutning av betongfundament för informationstavlor inte ingått i upphandlingen. Innan markarbetet kunde påbörjas, måste hembygdsföreningens gamla minnesmonument, i form av en träbro, plockas bort. Kolbäcks Gästgivaregård åtog sig detta arbete, varefter markentreprenören började schakta för gångar, granitblock, fundament och planteringar. I november slutbesiktades arbetet av kommunens tekniska chef. Entreprenörens återstående arbete är att plantera perenner under kommande vår.

Byggstart september 2013

Minnesplatsen november 2013

Vårens slutförande arbete

När alla texter var färdigbearbetade, var det dags att sätta samman text och bild i en lättläst lay-out. Kommunens informationsavdelning hjälpte till med detta viktiga arbete. Berättartexterna översattes till engelska, varefter språkversionen lades på hembygdsföreningens server. Genom att scanna QR-koden på berättartavlorna, med en smartphone, kan man ta del av den engelska texten.

Under våren hämtade Kolbäcks Gästgivaregård de tunga informations-skyltarna av cortenstål hos leverantören och markentreprenören planterade de blå perennerna.

I april träffades representanter från Kolbäcks hembygdsförening och borrarade hål i de gjutna fundamenten, där de fem informationsskyltarna skruvades fast. Även de tolv flaggstängerna monterades på de nedgrävda fundamenten. Samtidigt hängdes de färggranna flaggorna i stängernas topp.

Flaggor monteras av Göran Wallberg och Bo Hedvall

Berättartavlorna och entréskyltarna printades på plast och monterades med en täckande plastskena, för bästa hållbarhet.

Mats Källstig monterar

Invigning av minnesplatsen den 17 maj

Med närvaro av både kommunstyrelsens ordförande och länets landshövding invigdes en välfylld minnesplats den 17 maj 2014. Historikern Lars Gahrn kom, som representant för medeltidens prästerskap och tillika biskop Kols förtrogne, för att berätta om dramatiken vid slaget på platsen. Kören Asamal sjöng medeltida sånger och gycklargruppen Trix roade såväl gammal som ung. Kolbäckes Gästgivaregård arrangerade samtidigt en medeltidsmarknad med ett utbud av spännande och vackra saker.

Kommunstyrelsens ordförande Catarina Pettersson, landshövding Ingemar Skogö och historikern Lars Gahrn

En välbesökt invigning med besökare från när och fjärran.

I Västmanlands Läns Museum planerade utställning i Västerås, kommer slaget vid Herrevadsbro att presenteras, som en viktig händelse för bildandet av riket Sverige, med en koppling till minnesplatsen.